

68.599 91
SCHIȚE BALNEO-ISTORICE.

III. Inceputurile literaturii balneologice românești.

de docent Dr. VALERIU L. BOLOGA

In capitolul despre literatura balneologică românească regretatul Doctor Gh. Crăiniceanu harnicul bibliograf al medicinei noastre¹⁾ și distinsul oculist scrie cu o oareșcare amărăciune „Târziiu ne-am deșteptat și noi despre însemnătatea apelor minerale ale țării noastre”. Intr’adevăr, cele dintâi publicații balneologice românești au apărut abea după 1800; dar toată literatura noastră medicală e tânără. Ea a luat naștere abea la începutul veacului trecut, scurt timp dupăce începuse să se infiripese o literatură medicală rusească, maghiară și croată și binișor înainte de a se ivi cele dintâiu încercări de felul acesta la vecinii nostri Sârbi și Bulgari. Având în vedere împrejurările politice și culturale din cele două veacuri trecute, putem constata cu toată obiectivitatea, că în literatura medicală nu suntem chiar atât de codași, cum se credea până

¹⁾ Gh. Crăiniceanu: „Literatura medicală românească”, București, 1907.

acuma. Este un merit al tinerii istoriografii medicale românești de a fi clarificat această chestiune. Încă o dovadă pentru importanța pătrunderii mentalității istorice în corpul medical român; dacă nu din alte motive, cel puțin din punctul de vedere național.

Cele dintâiu scrieri balneologice în limba noastră sunt aproape contemporane cu cele medicale. Înaintea lor au eșit de sub teascuri câteva lucrări scrise de străini, cari interesează însă și bibliografia noastră: cele dintâi cercetări asupra apelor minerale și băilor din Ardeal. Inceputul îl face medicul brașovean Dr. Lukas Wagner, care publică în Viena la 1773 teza sa inaugurală „Disertatio inauguralis medico-chemica de aquis medicatis Magni principatus Transylvaniae”; ca ori ce început lucrarea lui Wagner are lipsuri. Meritul său e de a fi făcut o serie de analize, încă sub împrejurări destul de grele: apele cercetate i-au fost trimise în sticle la Viena. În 1804 medicul șef al Ardealului, — „protomedicus” — savantul profesor clujan Dr. Francisc Nyulas își tipărește în limba maghiară „Analiza apelor minerale”. Lucrarea aceasta vastă și pentru timpurile acelea bine documentată, apărută în trei volume a fost mult timp fundamentală pentru balneologia transilvană. După ei o seamă de medici ardeleni, unguri și mai ales sași (între cari trebuie citat în frunte doctorul brașovean Joseph von Greissing) aprofundează problemele de balneologie transilvană.

În țară n-aveam încă medici români, care să se ocupe, cu astfel de chestiuni. Date despre băi și mai ales izvoare minerale, laconice și de valoare științifică dubioase, se găsesc răzleț în scrierile unor

călători streini, ca la Raicevich „Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia” (Napoli).

Interesul științific pentru bogățiile balneo-terapeutice din Ardeal, stîrnit de lucrările lui Wagner și Nyulas (de altcun nici acesta nu venise din senin; tocmai în jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea medicina așuseană, mai ales cea franceză, trecea printr’o epocă de renaștere științifică a balneologiei) se resimți și la un tânăr medic român ardelean. Doctorul Vasile (Ladislau Pop, un tânăr de pe Câmpie își trecuse cu succes doctoratul în filosofie și medicină în Viena și după cîtva timp petrecut în Moldova se stabilise în Brașov²⁾). După un debut științific interesant, încă din timpul studiilor sale vieneze, practica medicală din un oraș de provincie ca Brașovul nu-l mulțumește. Caută teren de activitate științifică și se apucă de studiul apelor minerale din Țara Bârsei și Seciume. La 1821 tipărește în Sibiu cea dintâi lucrare balneologică românească (totodată cea dintâi lucrare medicală științifică tipărit de un Român ardelean în limba sa), „Despre apele minerale dela Arpătac, Bodoc și Covasna”. Cărticica aceasta e extrem de rară. Se pare că n’o are nici Academia, — cel puțin la 1907 n’o avea încă, — și ea nu se găsește nici la Biblioteca Universității din Cluj. Un exemplar mi-a fost semnalat la Brașov în biblioteca liceului „Honterus”. Arpătacul lui Pop, care n’are izvoare medicinale, e probabil identic cu Elöpatlak-Valcele invecinat³⁾.

²⁾ V. date despre aceasta figură marcantă a istoriei noastre culturale în lucrarea mea „Contrib. la ist. med. din Ardeal” Cluj, 1927, p. 67, și urm.

³⁾ C. art. despre Vâlcele de Dr. Od. Apostol în Clujul Medical 1927, Nr. 12.

Dincolo de Carpați scrierile românești despre băi și ape minerale se ivesc ceva mai târziu. Și cu literatura balneologică se întâmplă aceleași fenomene pe care l-am semnalat în lucrarea mea suscitată pentru toată literatura medicală românească: „trufandelele”, primele începuturi le găsim în Ardeal; însă aci din lipsa unei vieți medicale românești intense, ele se irosesc și conducerea trece definitiv în Țara veche. Astfel la 1834 aflăm o încercare de valoare redusă „Desertație sau descrierea apelor minerale dela Borca” de doctorul Plusk (Plusque). Vârnav, valorosul medic moldovean, face câteva aluzii la băile din țara sa în teza sa inaugurală „Radimentum physiographiae Moldaviae” (Budae 1836). Abia un an mai târziu apare cea dintâi lucrare balneologică într-adevăr importantă din Principate „Apele metalice ale României mari, cercate descrise și însoțite de o dietetică și macroviotică” (Buzău 1837. 8°, 156 pag.) de Dr. Stefan Episcopescu (Piscopescu-Mănega). Autorul, unul din cei mai vrednici din prima generație de medici români, medic-șef al Bucureștilor și apreciat autor de lucrări medicale românești, spune, că „dela venirea armiei rusești în Principat s’au aflat trei izvoare de apă cu pucioasă, doctorii rusești le-au analizat, dar la plecare n’au lăsat doctorilor locului cătuși-de puțină însemnare despre acea analiză. S’au mai făcut apoi în două rânduri de doi doctori analiză, dar nici aceștia n’au dat la lumină nimica pentru un norod străin”. Episcopescu și-a scris cartea cu vădita intenție să popularizeze în țară băile noastre prea puțin cunoscut și să contribuie la valorificarea lor. Cu lucrarea lui Episcopescu se începe

literatura balneologică în Țară. După el — în cele două decenii cari urmează, cnaclul medical din Iași, inspirat mai ales de Varnav se ocupă serios de izvoarele minerale din Țară. Varnav, Zotta și vre-o câțiva prieteni de ai săi farmaciști și naturaliști, dau o serie de analize și articole asupra băilor, mai ales moldovene. Tot așa Wertheimer în București și Fătul la Iași după 1850; Vidmann descrie Balta Albă (1847), Steege Slănicul (1854). Astfel se nascu încă în prima jumătate a secolului trecut literatura Balneologică românească. Ca o curiozitate amintesc și traducerea românească a cărții lui Munde „Descrierea curei cu apă rece (Priesnitz)” arărută în București la 1840, care declanșează în cercurile boerimei o adevărată Priesnitzomanie.

În streinătate se publică în 1834 cea dintâiu lucrare despre băile de la noi: Dr. Zotta (dela Iași) dă o serie de analize ale apelor dela Slănic, Sarul Dornei, Borca, Hangu, și Strunga, în Buchners Chemische Annalen. La 1840 se tipărește în Hannover o carte de 24 pagini „Die Mineralquellen der Walachei” de Dr. Carl Friedrich Eduard Siller, farmacist și consilier imperial rusesc⁴⁾.

Inceputul naiv, incomplect, au dus la o literatură balneologică serioasă așa cum o avem azi. E bine să nu cântărim munca înaintașilor cu măsuri oțerii științifice a celor de azi. Ei au deștelenit pe ogor

⁴⁾ Cf. Dr. C. I. Istrati: „O carte puțin cunoscută despre apele minerale ale Valahiei”, An. Ac. Rom. Mem. sect. Științ. II.—XXXIV., Buc. 1912.

virgin. Noi adâncim numai brazdele trase de ei; și asta parcă e mai ușor. Fără Vasile Pop, Episcopescu, Vârnav, Zotta și Fătul cu greu puteau lucra urmașii, ai căror urmași la rândul lor au putut îndrăzni fără teamă de eșec să cheme pe balneologii apusului la un congres de specialitate internațional la noi în țară.

